

ELTE-USC SOÁ ALAPÍTVÁNY VIZUÁLIS TÖRTÉNELMI ARCHÍVUM – MEGNYITÓ

BUDAPEST, 2013. OKTÓBER 17.

Tűzáldozat. Holokauszt. Soá. Vagy ahogy Zygmunt Bauman mondja: a civilizáció antitézise, mely elénk tárta a korábban csodált modern társadalom egy másik arcát. A náciizmus embertelen borzalmait követően új időszámítás kezdődött az emberiség történetében. A II. világháború előtt és alatt történtek után nem lehet ugyanúgy gondolkodni kultúráról, humánusról, civilizációról, fejlődésről, mint azt megelőzően. Az akkor kizökkent idő sok tekintetben a mai napig nem állt helyre. Még mindig érezhető a nehezen, talán sosem múló sebek fájdalma és a kollektív büntudat, amely egy nép majdnem teljes kipusztítása nyomán lebeg Európa fölött.

Tűzáldozat. Erős és magáért beszélő kép. Az áldozat azonban kizárólag akkor nem megy veszendőbe, ha felismerjük: nem elég alkalomadtán konstatálnunk annak megtörténtét. Nem elég évfordulókon sajnálkozunk egy sort a koncentrációs táborokban elpusztított tömegek sorsán. Egy olyan példátlan, történeti cezúrát előidéző eseményről van szó tudniillik, melynek csakis a kollektív emlékezetben tartása képes elejét venni hasonló szörnyűségek újbóli bekövetkeztének. A mindennapos gyűlölet, kirekesztés, intolerancia, amely sajnálatos módon, de annál egyértelműbben vesz körül minket, nem válhat parttalanná.

Ezért természetesen tennünk kell. Jó lenne például felismernünk: messze nem kielégítőek a holokauszttal és a népirtásokkal kapcsolatos ismereteink

Az ismeretszerzés egy nagyon fontos láncszeme lehet a több mint egymillió nevet, 700 ezer képet, 60 ezer kulcsszót és 105 ezer órányi rögzített vallomást tartalmazó Vizuális Történelmi Archívum. Ehhez az óriási adattárhoz mostantól az Eötvös Loránd Tudományegyetem is teljes hozzáféréssel bír – a világ tizenkét országának negyvenötödik intézményeként. A holokauszt-túlélők és szemtanúk, valamint a ruandai népirtást átvészelvek vallomásait közel 52 ezer videofelvételen bemutató gyűjtemény hatalmas segítséget jelent a genocídiumok megismertetésében, az előítéletesség felszámolásában. Segítség abban, hogy a nemzeti múltértelmezés

tekintetében sikerüljön eljutni az előző század két nagy traumájának kollektív emlékezetbe emeléséig.

Bibó István *Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem* című munkájában olvashatjuk: „Magyarországon 1919-től egy olyan, alapjában feudális-konzervatív kormányzati forma uralkodott, mely zsidóellenes kilengések közepette született meg s a zsidók politikai és közhivatali lehetőségeinek a hátraszorításán (...) alapult. (...) a zsidók ellen való törvényhozás nem kifogta, hanem megdagasztotta a jobboldal vitorláiban a szelet, s nem elhárította a véres zsidóüldözés veszélyét, hanem »legális« formák között hozzászoktatta a magyar társadalmat a zsidóknak az emberi méltóság közös sáncaiból való kirekesztéséhez.” Azt állítani tehát, hogy a Horthy-rendszernek, a politikai szintre emelt antiszemitizmusnak, a numerus claususnak nincs köze a magyar zsidóság majdhogynem teljes kiirtásához, súlyos, bűnös felelőtlenség.

A tettes-áldozat szembeállítás és az ebből eredő konfliktusok rendezése nem könnyű. Mindeztidáig Németország tekinthető talán az egyetlen államnak, ahol e kérdést sikerült érdemben rendezni. A társadalmi, politikai csoportok közti összetartó erő hiánya miatt ez egy sokkal nehezebb vállalkozásnak tűnik a mai Magyarország vonatkozásában. Nehéz, de nem megúszható feladat, ha nem kívánjuk, hogy az egyes társadalmi csoportok legváltozatosabb okokból fakadó elégedetlensége az együttélés alapjait veszélyeztesse. „Ám a történelmi felelősség kérdését csak ott lehet eséllyel fölvetni, ahol a nemzeti emlékezetnek van egy biztos közös alapot jelentő minimuma; csak egy identitásában stabil nemzeti közösség képes arra, hogy múltját kritikailag újragondolja. Mint ahogyan arra is, hogy elfogadja, ha más nemzetek másra emlékeznek, vagy éppen máshogyan emlékeznek ugyanarra” – vélekedik S. Varga Pál akadémikus.

Egy, az ELTE-n folytatott kutatás azt találta, hogy a családok mintegy 2/3-a soha nem beszél a két legnagyobb huszadik századi traumáról, a holokausztról és a kommunizmusról. A „kollektív nem-emlékezet”, a „kollektív felejtés igényét” jól példázó eredmények rámutatnak: a vészorszak történetének megtanítása és megértetése az oktatási rendszer, ekként pedig a felsőoktatásnak is feladata és felelőssége.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem elkötelezett amellett, hogy ebben a folyamatban tevékenyen részt vállaljon. Valljuk: a vallási, etnikai és bármilyen más jellegű különbözőségekkel kapcsolatos tolerancia erősítésén kötelességünk fáradozni. Intézményünk különleges társadalmi felelősséget érez a kérdésben, mivel az ország egyik legnagyobb presztízsű, kiemelt tudományegyetemeként jelentős hatással bír a társadalmi folyamatokra.

A jövő értelmiségének képzésével, nevelésével összefüggésben éppen ezért számtalan konkrét programot alakítottunk ki, melyek a holokausztot állítják középpontba. A Pedagógiai és Pszichológiai Kar Interkulturális Pszichológiai és Pedagógiai Központja 2006-ban indított közismereti kurzust „Holokauszt és társadalmi konfliktusok” címmel. Az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar Társadalomtudományi Tanszékén díjnyertes holokausztoktatási kurzus foglalkozik a területtel. A bölcsészkar történészei, illetve a társadalomtudományi kar szociológusai a téma mindenre kiterjedő tudományos feltárásán dolgoznak. Ez a sokoldalú tevékenységi kör lehetővé teszi, hogy rendkívül széles spektrumon jelenítsük meg a társadalmi kirekesztés, a szélsőséges eszmék, valamint a diszkrimináció valamennyi formája elleni fellépés fontosságát.

Steven Spielberg 1994-ben hozta létre a Soá Túlélői Vizuális Történelmi Alapítványt. E lépése új távlatokat nyitott a holokauszt bemutatásának történetében, s XXI. századi nívón, többféle médiumon keresztül hozza testközelbe a felejtésnek nem átengedhető eseményeket. Az ELTE-n mostantól elérhető hozzáférési pontnak köszönhetően az érdeklődők olyan XX. századi személyes történetekkel találkozhatnak, amelyekről nem szólnak a történelemkönyvek.

A George W. Schaeffer Foundation jóvoltából megnyílt Archívum keretében lehetőség nyílik arra is, hogy videointerjúkból készült oktatási anyagokat a pedagógiai programokba emelve újszerűbb módon küzdjünk az előítéletek, az intolerancia és a fanatizmus ellen. A történettudomány és a történelemoktatás hagyományos eszközein túl minden olyan metódust számba kell vennünk, amely hozzájárulhat a rettenetes téma s következményeinek felszínen tartásához. Ez vezethet el aztán ahhoz az érettséghez, az önismeretnek ahhoz a fokához, amely révén már jó eséllyel szembenézhetünk a sokszor idealizált nemzetkép „sötét oldalával”. S ha belátjuk, hogy

a magyarországi zsidóság deportálásában nemzettársaink kisebb része tevőlegesen, nagyobb része passzívan ugyan, de részt vett, akkor máris sokat tettünk. Hozzájárultunk annak az attitűdnek a kialakulásához, melyet Ranschburg Jenő, a nemrégiben elhunyt kiváló pszichológus jelölt meg ideálisként. S amely magatartás hazánkban momentán, sajnos, még nem tekinthető általánosnak.

Ranschburg tanár úr saját élményből kiindulva a következőket fogalmazta meg ennek kapcsán:

„1944 márciusában felemelt karral kellett végigvonulnom a városon. Báméskodós, magamnak való kölkök voltam, lemaradtam a sorból, az öregek, a nők, a gyerekek közül, néztem föl a házakra, próbáltam elkapni az emberek tekintetét, szintiszta kíváncsiságból, nem volt a szememben semmi vád, és az emberek szinte kivétel nélkül elkapták a tekintetüket, és leengedték a redőnyt. Az a hang, a redőnyök hangja rendkívül felzaklatott. Azóta mondogatom magamnak és másoknak is: azt kéne elérni, hogy az emberek ne eresszék le a redőnyt.”